

Upphovsrätt

[Immaterialrätt](#) - [Upphovsrätt](#) - [Varumärkesrätt](#) - [Patenträtt](#)

Introduktion

Upphovsrätt skyddar verk. Den som skapat ett verk kallas upphovsman. Vad upphovsrätten består av kommer du kunna läsa mer om nedan.

När uppstår upphovsrätten? Det sker så fort ett verk har skapats. Det krävs inte att man registrerar verket. Den som skapat verket är också automatiskt upphovsman. Det kan vara så att man är flera, som då alla får upphovsrätt, 6 § URL.

Om det skulle vara oklart vem som är upphovsman så ska man utgå från det namn, signatur eller pseudonym som står i anslutning till verket, 7 §.

Upphovsrättsskyddet består sedan under relativt lång tid. 70 år efter upphovsmannens död, 43 §. Det innebär t ex att upphovsrätt går i arv (se nedan om hur upphovsrätten kan överlåtas, som vilken äganderätt som helst).

Verk

Begreppet verk är centralt i upphovsrätten, som vi ska se finns det en mängd olika typer av verk.

Förutsättningen för skydd enligt lag är dock att något klassas som ett verk, vi ska titta på några definitioner (som kommer i från domstolspraxis) för vad ett verk är.

C-310/17 Levola Hengelo:

”Det är för det första nödvändigt att alstret i fråga är originellt i den meningen att det är upphovsmannens egen intellektuella skapelse..För det andra är det endast element som ger uttryck för ett sådant intellektuellt skapande som kan kvalificeras som ”verk”...”

C-683/17 Cofemel:

”för att ett alster ska kunna anses vara ett original, både är nödvändigt och tillräckligt att det återspeglar upphovsmannens personlighet, genom att ge uttryck för dennes fria och kreativa val.”

VERK
Skapar av en människa (eller flera)
Originalitet
Egen intellektuell skapelse
Fria och kreativa val

Kravet är att verket är upphovspersonens egen **intellektuella skapelse**, vilket innebär att det ska

finnas ett visst mått av **originalitet** och **självständighet**. Det är inte verkets kvalitet, konstnärliga värde eller komplexitet som är avgörande, utan snarare att det finns ett personligt avtryck som gör det unikt. Förut användes termen "**verkshöjd**" som sammanfattning för vad som krävs för att ett verk ska få ett skydd enligt lagstiftning.

Verk i upphovsrättslag

I 1 § URL står det att "*Den som skapat ett litterärt eller konstnärligt verk har upphovsrätt till verket oavsett om det är*" och sedan listas olika typer av verk:

1. skönlitterär eller beskrivande framställning i skrift eller tal,
2. datorprogram,
3. musikaliskt eller sceniskt verk,
4. filmverk,
5. fotografiskt verk eller något annat alster av bildkonst,
6. alster av byggnadskonst eller brukskonst, eller
7. verk som har kommit till uttryck på något annat sätt

Lite mer om verken

- **Litterära verk:** Detta inkluderar skönlitteratur som romaner, noveller och dikter, men även facklitteratur som vetenskapliga artiklar, rapporter och manualer. Litterära verk skyddas oavsett om de publiceras i tryckt form eller digitalt.
- **Musikverk:** Musikkompositioner med eller utan text är skyddade. Det innebär att både melodin och eventuell text som ackompanjerar musiken omfattas av skydd.
- **Konstverk:** Målningar, skulpturer, teckningar, grafik och fotografiska verk är exempel på konstnärliga verk som skyddas av upphovsrätten. Detta inkluderar även verk av tillämpad konst och design, förutsatt att de uppnår verkshöjd.
- **Datorprogram:** Dessa anses vara litterära verk och skyddas som sådana, vilket inkluderar både källkod och objektкод.
- **Filmverk:** Film och andra typer av rörliga bilder, inklusive verk som skapats för tv och internet, omfattas av upphovsrättsskydd som audiovisuella verk.
- **Fotografiska verk:** Fotografier och andra verk skapade genom ett process som liknar fotografering skyddas, förutsatt att de bär ett personligt avtryck av fotografen och inte enbart är tekniska reproduktioner. **OBS!** Gällande foton, man skiljer på fotografiska verk och fotografiska bilder (närliggande rättighet, se nedan).
- **Arkitekturverk:** Ritningar och själva byggnaderna anses vara skyddade verk, förutsatt att de uppnår verkshöjd genom sin estetiska eller innovativa utformning.
- **Kartor och tekniska ritningar:** Dessa kan också betraktas som verk av beskrivande art som skyddas, om de uppnår verkshöjd genom att uttrycka en viss grad av originalitet och individuell karaktär.
- **Brukskonst:** konstnärligt utformade föremål som är avsedda för praktisk användning. Detta omfattar en bred kategori av objekt, från möbler, belysningsarmaturer och textilier till keramik, glasverk och smycken.

Undantag från verk

Myndighetshandlingar

I 9 § URL finns en rad undantag från upphovsrätten. Till exempel handlingar skapade av myndigheter, som inte räknas som verk enligt upphovsrättslag. Detta inkluderar författningar, myndighetsbeslut, yttranden från svenska myndigheter, och officiella översättningar av dessa dokument. Sådana material som lagtexter, domslut, och statliga rapporter är därmed fritt tillgängliga för allmänheten, vilket är en viktig princip i svensk lag. Denna princip säkerställer att offentliga juridiska dokument är tillgängliga utan upphovsrättsliga restriktioner, vilket främjar transparens och tillgång till information.

Idéer

Som upphovsrätten är konstruerad skyddas inte heller idéer och faktauppgifter. Upphovsrätten skyddar uttrycksformen av ett verk, men inte de idéer, koncept, principer, metoder eller fakta som verket kan baseras på eller innehålla. Detta innebär att upphovsrätten inte hindrar andra från att använda samma fakta eller idéer för att skapa egna verk.

Idéen att skriva en bok om en grupp personer som kommer till en ö, där de ska slåss till sista person överlever hindrar inte att någon gör en film på samma idé eller att ytterligare någon annan gör ett dataspel på samma idé. Om en bok däremot görs om till en film (samma karaktärer och berättelse), dvs. en bearbetning, så kan det bli problem (se nedan).

Närstående rättigheter

Närstående rättigheter i upphovsrättslagen skyddar prestationer som inte i sig är originalverk i upphovsrättslig mening, men som ändå utgör viktiga bidrag till kulturen och ekonomin. Dessa rättigheter omfattar bland annat:

Utövande konstnärer (45 § URL)

Skyddar framföranden av litterära, konstnärliga verk eller folklöre. Rätten innebär att utövande konstnärer har ensamrätt till sina framföranden, även om dessa inte nödvändigtvis betraktas som verk i sig. Det inkluderar inte sport- eller idrottsprestationer. Detta skydd har förstärkts med tilläggsregler i 45 a–45 d §§ URL.

Framställare av ljud eller bildupptagningar (46 § URL)

Ger producenter av ljud (fonogram) och bild (videogram och film) exklusiv rätt till sina upptagningar. Detta skydd är oberoende av innehållets natur och producentens bidrag till skapandet. Exemplarframställning och spridning av dessa upptagningar utan samtycke är förbjudet.

Radio- och TV-företag (48 och 48 a §§ URL)

Erkänner en ensamrätt för dessa företag att kontrollera användningen av deras sändningar, inklusive återutsändning och offentlig överföring. Denna rätt, ofta kallad signalrätt, skyddar inte programinnehållet utan själva utsändningen.

Framställare av fotografisk bild (49 a § URL)

Täcker alla typer av fotografiska bilder, oberoende av kvalitet eller motiv, och baseras på den teknik som används för att skapa bilden. Denna rätt liknar skyddet för fotografiska verk men kräver inte att bilden uppfyller originalitetskravet för upphovsrättsskydd.

Var går gränsen mellan ett fotografiskt **verk** och en fotografisk **bild**? För att fotot ska bedömas som ett verk kräver det originalitet och en kreativ, skapande mänsklig insats. Ju mer personen kan påverka motivet för bilden, och dess förutsättningar, desto större sannolikhet att det skulle röra sig om ett verk. Om man, utan större eftertanke, fotar något kommer bilden åtminstone skyddas som närstående rättighet. Skillnaden är att ett verk skyddas i 70 år efter upphovsmannens död medan en närstående rättighet skyddas i 50 år efter fotot tagits.

Upphovsmannen

Upphovsmannen måste alltså vara en fysisk person, en människa. Det är vad som åsyftas på i 1 § med "**Den** som skapat...". Personen behöver inte vara myndig.

Utgångspunkten, enligt 7 §, är att den vars namn (eller pseudonym, "smeknamn") som är angivet i anslutning till verket ska anses som upphovsman. Det är en presumptionsregel, som kan brytas. Vilket kräver att någon bevisar att någon annan person är upphovsman.

Upphovsman syftar både på den som skapat ett verk, och den som förvärvat (köpt eller fått) rättigheterna till verket. I vissa bestämmelser avses dock bara verkets skapare (t ex 3, 7, 31 §§). Men då framgår det att det är verkets skapare som bestämmelsen syftar på.

Om jag skriver en bok och säljer rätten att trycka och sälja boken, till ett bokförlag, är förlaget också upphovsman.

Flera upphovsmän

Inte sällan skapas verk tillsammans med andra personer. Går det inte att tydligt skilja ut vem som skapat vad äger samtliga upphovsmän verket tillsammans, 6 §. Samtliga upphovsmän samäger alltså rättigheten.

Rör det sig om flera upphovsmän så ska de tillsammans komma överens om beslut rörande det gemensamma verket. Det kräver alltså samtycke från part.

Överlåta rätten

Upphovsmannen (samtliga) kan överlåta sin rätt, helt eller delvis. Upphovsrätten är en förmögenhetsrätt som ägaren till rätten fritt väljer att disponera över. Precis som ägaren till en bil kan välja att sälja eller hyra ut sin bil.

Det är vanlig avtalsrätt som reglerar övergången av upphovsrätten. Rätten kan överlåtas helt och hållet, 27 § URL. Dock gäller det endast den ekonomiska delen (2 § URL) av upphovsrätten. Den

ideella rätten (3 §) kan endast efterges (vilket innebär att upphovsmannen låter bli att agera om den kränks).

Vid upphovsmannens död hanteras upphovsrätt som annan egendom och följer vanlig arvsrättsliga principer. Det uppkommer då inte sällan samäganderätt till upphovsrätt bland den avlidnas arvingar.

Om parterna inte avtalat om något annat så får inte den som tar över rättigheten ändra i verket. Man får inte heller sälja rätten vidare, 28 §. Bestämmelsen är alltså dispositiv vilket då innebär att man kan avtala om att man får ändra och/eller sälja rätten vidare.

Arbetstagare

Upphovsrättslagen innehåller inte några regler för hur förhållandet mellan en arbetstagare och arbetsgivaren vid frågor om upphovsrätt. Det kan dock vara en viktig fråga att besvara då frågan om vem som äger det som skapats i tjänst inte är uppenbar.

Utgångspunkten är att den vad den anställda skapar är knutet till den anställda, som personlig skapande insats. Samtidigt är det som skapas som ett led i anställningsförhållandet inte fritt för anställd att använda hur som helst. Eller omvänt, att arbetsgivaren ska kunna använda sådant material utan att fråga om lov. Det gäller till exempel texter eller bilder som skapas av journalist eller fotograf. En journalist som är anställd på en tidning får räkna med att tidningen kommer att publicera texten i tidning och på hemsidan. Det följer av sedvänja i branschen och skulle kunna ses som ett konkludent avtal.

Det är svårt att avgöra vad som gäller på arbetsmarknaden i stort, det får bedömas från fall till fall. Arbetsgivaren kommer troligtvis få nyttja verk som faller under normala aktiviteter för företaget.

En tumregel säger att om verket skapats som en naturlig del av anställningen. Finns det ett samband mellan anställning och verket, och hur starkt är det? En anställds journalist har som jobb att skriva artiklar, därför får tidningen publicera dessa, när de skapats i tjänsten.

För dataprogram finns det dock en bestämmelse i 40a § URL som presumerar att verket övergår till arbetsgivaren om en arbetstagare skapat dataprogrammet som ett led i dennes arbetsuppgifter.

Exempel på Tillämpningsområden

Kommunikationsindustrin: Journalister, fotografer och andra kreatörer inom media skapar dagligen upphovsrättsligt skyddat material. Vanligen antas ett konkludent avtal eller sedvänja ge arbetsgivaren rätt att utnyttja detta material inom sin verksamhet.

Akademiska verk: Traditionellt har verk skapade av akademisk personal (ex. forskningsrapporter, kompendier) tillhört upphovsmannen. Dock finns det en trend mot att universitet och högskolor avtalar om vidsträckta användarrättigheter till undervisningsmaterial.

Ensamrätten

Upphovsrätten och det skydd som lagen ger uppstår automatiskt när verket är skapat (även under

processen). Det finns alltså inget krav på att upphovsrätten måste registreras (till skillnad från patenträtt och varumärkesrätt). Användningen av ©-symbolen saknar juridisk betydelse i Sverige. Däremot kan den indikera att material är skyddat av upphovsrätten – men vid tvist kring upphovsrätten så är det domstolen som i slutändan avgör frågan.

En av lagens viktigaste bestämmelser handlar ensamrätten, det är bestämmelser om vad upphovsman får göra med verket. Här kommer vi hitta två delar, den ekonomiska rätten eller förfoganderätten och den ideella rätten.

Förfoganderätten - den ekonomiska rätten 2 §

Denna del av ensamrätten, ofta kallad förfoganderätten eller den ekonomiska rätten, inkluderar rätten att **kopiera verket, sprida det** (till exempel genom försäljning, uthyrning eller utlån), och att göra det **tillgängligt för allmänheten** på så sätt att vem som helst kan få tillgång till det från en plats och vid en tidpunkt som individuellt väljs (till exempel genom uppladdning på internet). Det är dock viktigt att notera att det inte krävs att någon annan tjänar pengar på upphovsmannens verk, eller att upphovsmannen själv avser att tjäna pengar. Alla former av kopior och spridning till allmänheten är ett intrång.

Den ekonomiska rätten i upphovsrätten ger upphovsmannen exklusiva rättigheter att bestämma över sitt verk. Denna rätt delas upp i två huvudsakliga områden: rätten att framställa exemplar av verket och rätten att göra verket tillgängligt för allmänheten.

Exemplarrätt innebär att upphovsmannen har ensamrätt att framställa fysiska eller digitala kopior av sitt verk. Detta inkluderar allt från att trycka böcker till att ladda ner digitala filer. Det är viktigt att notera att även temporära digitala kopior, som de som skapas när ett verk visas eller används på en dator, omfattas av denna rätt.

Rätten att göra verket tillgängligt för allmänheten täcker en bredare kategori av handlingar. Det kan innebära att sända verket över radio eller TV, att framföra det offentligt (som en teaterpjäs eller konsert), att visa det offentligt (som konstutställningar), eller att distribuera det (som genom försäljning eller uthyrning av fysiska kopior). Detta omfattar även digital distribution, såsom streaming eller online-publicering, där verket görs tillgängligt så att allmänheten kan åtkomma det från valfri plats och tidpunkt.

Ett exempel på dessa rättigheter i praktiken är en musiker som skapar ett musikstycke. Musikern har ensamrätt att producera och sälja CD-skivor eller digitala nedladdningar av sin musik. Dessutom kontrollerar musikern huruvida verket får framföras offentligt, sändas i radio eller TV, eller göras tillgängligt online.

Allmänhet

Begreppet "allmänheten" spelar en central roll i upphovsrättens ekonomiska rättigheter, särskilt när det gäller rätten att göra verket tillgängligt för allmänheten. Denna aspekt berör hur upphovsmän kontrollerar spridning, framförande, och tillgängliggörande av sina verk. Förståelsen av vad som utgör "allmänheten" är avgörande för att definiera omfattningen av upphovsmännens exklusiva rättigheter och undantagen till dessa rättigheter.

Definition av allmänheten

"Allmänheten" refererar till en obestämd, bred grupp av mottagare. Detta skiljer sig från en privat eller sluten grupp, där medlemmarna är förutbestämda. Vid bestämningen av vad som utgör allmänheten, tas hänsyn till att gruppen är öppen och potentiellt inkluderar en oändlig mängd personer. Detta betyder att när ett verk görs tillgängligt på ett sådant sätt att vem som helst kan få tillgång till det, exempelvis genom publicering på internet eller framförande på en offentlig plats, betraktas verket som tillgängliggjort för allmänheten.

Förvärvsverksamhet (företag)

När upphovsrättsligt skyddade verk görs tillgängliga inom ramen för en större sluten krets som en del av förvärvsverksamhet, ses detta som tillgängliggörande för allmänhet, om det sker till en större sluten krets. Detta innebär att även framföranden eller överföringar av verk till anställda i ett företag, kan kräva upphovsmannens tillstånd och utlösa ersättningsanspråk. Denna reglering syftar till att skydda upphovsmännens ekonomiska rättigheter även när deras verk används kommersiellt i en särskilt definierad och sluten miljö.

Den ideella rätten 3 §

Den ideella rätten är en viktig del av upphovsrätten som skyddar det personliga bandet mellan en konstnär och dennes verk. Till skillnad från ekonomiska rättigheter, som handlar om pengar och försäljning, fokuserar den ideella rätten på respekten för upphovspersonens skapande och hur detta används. I Sverige är den ideella rätten reglerad i upphovsrättslagen och inkluderar främst två saker:

1. **Namngivningsrätt**- Rätten för upphovspersonen att bli namngiven när verket används. Det betyder att om någon annan använder ditt verk, måste de tala om att det är du som har skapat det.
2. **Respekträtt** - Rätten att motsätta sig ändringar av verket som kan vara kränkande eller på annat sätt förändra verket på ett sätt som upphovspersonen inte godkänner. Detta skyddar verkets integritet och ser till att det inte används på ett sätt som upphovspersonen inte står bakom.

Ett exempel på när den ideella rätten kan komma till användning är om en konstnär målar en tavla och någon annan sedan vill använda bilden i en reklamkampanj. Om reklamkampanjen förändrar bilden eller använder den på ett sätt som konstnären inte godkänner, kan konstnären använda sin ideella rätt för att kräva att bilden inte används på det sättet.

Det är viktigt att notera att den ideella rätten inte kan överlåtas till någon annan, till skillnad från ekonomiska rättigheter. Den finns med upphovspersonen under hela livstiden och kan inte säljas eller ges bort. Efter upphovspersonens död kan rätten dock förvaltas av arvingar eller andra rättighetsinnehavare, men den fortsätter att skydda verket på ett sätt som respekterar upphovspersonens ursprungliga intentioner med skapandet.

Bearbetning & nytt och självständigt verk 4 §

Ensamrätten enligt URL skyddar inte mot att någon gör en parodi eller satir på ett verk, 4 § 2 st. Det måste inte vara parodi eller satir, men dessa två exempel nämns uttryckligen i förarbeten till lagen. I lagen står det att "nytt och självständigt" i "fri anslutning" till existerande verk inte omfattas av ensamrätten. Den som skapar ett nytt och självständigt verk blir upphovsman till det. Syftet bakom "parodiundantaget" är att lagstiftaren vill att yttrandefrihet och fri åsiktsbildning måste få ett visst

utrymme i samhället. Att kunna kommentera och diskutera genom satir eller att anspela på existerande verk är en gammal anrik tradition.

I samma paragraf, 4 §, nämns bearbetning och översättning av andra verk. Att till exempel göra om en bok till en film, eller ett fotografi till en tavla. Om man i processen bibehåller verket, men för över det i ett nytt medium så gäller att upphovsmannen till originalet måste godkänna sådan bearbetning. Författaren till en bok avgör om en regissör ska få spela in en film baserad på boken. Filmens upphovsrätt blir beroende av författarens upphovsrätt. Dessutom uppstår det en egen upphovsrätt för regissören till filmen. Eller för översättaren av en bok från ett språk till ett annat.

Undantag till upphovsrätt

Innan inskränkningarna i 2 kapitel URL gäller måste verket ha offentliggjorts, 8 § URL.

Privat bruk

Det framgår även i en av de första undantagen, privat bruk, 12 § URL. Var och en får göra privat bruk framställa ett eller några få exemplar av offentliggjorda verk.

Privat bruk innebär att i privatlivet, kan verk, i begränsat omfång kopieras. Det innebär att man inom familjen inte kan kopiera i en hel kursbok, men några sidor. Det är svårt att säga var gränsen går, det måste bedömas från fall till fall. Det är dock viktigt att det sker inom en privat sfär. Att kopiera upp verk och sprida på arbetsplats, till kollegor, skulle falla utanför 12 § URL.

Citat

I 22 § URL regleras citaträtten. Ur verk får citat göras om det sker enligt god sed och endast i den omfattning som betingas av ändamålet. På samma sätt som privat bruk är citaträtten en gammal och till syfte en rimlig inskränkning av upphovsrätten. I akademi eller i samhällelig debatt är det rimligt att kunna citera andras verk i syfte att kommentera, kritisera eller vidareutveckla debatt. Citaträtten gäller för alla verk utom bildkonst. Hur mycket som får citeras bedömas från fall till fall, men det är god sed som avgör.

Titelskydd & Klassikerskydd

I 50 § och 51 § URL finns två undantag till upphovsrättens skyddstid på 70 år. Det är egentligen inte upphovsrätt men ändå ett motiverats skydd. I 50 § URL nämns att titel, pseudonym eller signatur kan skyddas om en liknande lätt kan förväxlas med tidigare offentliggjort material. Det innebär att det troligtvis är svårt att döpa en bok om en trollkarlspojke till "Harry Potter" (som för övrigt är skyddad enligt annan immaterialrätt).

I 51 § URL nämns klassikerskyddet. Det skyddar verk, efter skyddstiden, där verket ändrats så att det anses grovt stötande för allmänheten. 2021 prövades en fråga i domstol med utgångspunkt i klassikerskyddet. Det är Svenska Akademien som har ansvar att bevaka att klassiska verk inte utsätts för stötande behandling enligt 51 § URL. NMR hade på sin hemsida återgett dikter av Esaias Tegnér

och Viktor Rydberg. Svenska Akademien ansåg att detta "kränker den andliga odlingens intresse". Men enligt domstolen var det inte fråga om en sådan kränkning, då klassikerskyddet gäller ändringar eller bearbetning av klassiska verk som framstår som grovt stötande. Det gäller alltså inte när verk återges i oförändrat skick.

From:

<https://juridik.kristiansen.nu/> - **Juridik på gymnasiet**

Permanent link:

<https://juridik.kristiansen.nu/doku.php?id=immaterialraett:upphovsraett&rev=1707999381>

Last update: **2024/02/15 12:16**

